

LUDWIK HASS

POLSKIE EDYCJE DZIEŁ LENINA W LATACH 1903—1939

Jeszcze w przypadającym na pierwsze lata XX w. początkowym okresie kształtowania się bolszewizmu jako odrębnego kierunku w rosyjskiej socjaldemokracji¹, Lenin przypisywał duże znaczenie sprawie zaznajomienia z tym nowym nurtem międzynarodowego ruchu robotniczego. „Informowanie międzynarodowej socjaldemokracji o naszych sprawach partyjnych — pisał latem 1905 r. w związku z opublikowaniem w języku francuskim i niemieckim informacji o przebiegu III Zjazdu RSDRP i jego uchwał — stanowi jeden z najważniejszych obowiązków wszystkich zamieszkałych za granicą socjaldemokratów”². Wobec stronniczego a niechętnego w stosunku do bolszewików stanowiska, jakie zajęła wówczas prasa socjalistyczna innych krajów, zwłaszcza najpotężniejszy jej odłam — dzienniki i czasopisma socjaldemokracji niemieckiej³, podniósł twórca i przywódca bolszewizmu sprawę zorganizowania samodzielnej informacji prasowej w językach obcych, cieszył się też kiedy udawało się chociażby w zachodnioeuropejskich piśmiennictwach prowincjonalnych zamieścić streszczenia dokumentów partyjnych⁴. Sytuacja uległa w tej dziedzinie pomyślnej zmianie dopiero w późniejszych latach I wojny światowej, zwłaszcza zaś po zwycięstwie Rewolucji Październikowej, kiedy już nie tylko dla zwolenników, lecz również i dla klas posiadających i panujących stało się oczywistością, że leninizm nie jest tylko zjawiskiem wewnątrzrosyjskim a rewolucyjnym kierunkiem w międzynarodowym ruchu robotniczym.

Tym większe znaczenie mieć musiało w oczach Lenina przedstawienie stanowiska rewolucyjnego odłamu rosyjskiego ruchu socjaldemokratycznego nierosyjskim socjalistom i robotnikom państwa carów, potencjalnym członkom ogólnopaństwowej

¹ Lenin wskazywał na r. 1903 jako okres powstawania bolszewizmu. W. I. Lenin, *Dziecięta choroby lewicowości w komunizmie* [w:], *Dzieła* t. 31, s. 17.

² W. I. Lenin, *Informowanie międzynarodowej socjaldemokracji o naszych sprawach* [w:], *Dzieła* t. 9, s. 220.

³ „...zmuszony jestem oświadczyć, że prawie wszystkie niemieckie gazety socjalistyczne, a zwłaszcza »Die Neue Zeit« i »Leipziger Volkszeitung« są całkowicie po stronie mniejszości i oświełają nasze sprawy bardzo jednostronnie i niezgodnie z prawdą”. Tenże, *Do Sekretariatu Międzynarodowego Biura Socjalistycznego w Brukseli* [w:], *Dzieła* t. 9, s. 132. K. Kautsky odmówił opublikowania w „Die Neue Zeit” napisanego przez Lenina w drugiej połowie września 1904 r. artykułu *Krok naprzód, dwa kroki wstecz. Odpowiedź N. Lenina Róży Luksemburg* (*Dzieła* t. 7, s. 502—514), będącego odpowiedzią na tamże opublikowany artykuł R. Luksemburg, *Organisationsfragen der russischen Sozialdemokraten* 1904, nr 42, s. 484—492, nr 43, s. 529—535. Okoliczności tej sprawy, zob. m. in. — P. Lösche, *Der Bolschewismus im Urteil der deutschen Sozialdemokratie 1903—1920*. Berlin 1967, s. 29—30. Szerzej o początkowym okresie stosunku niemieckiej s-d do bolszewików — D. Geyer, *Die russische Parteispaltung im Urteil der deutschen Sozialdemokratie 1903—1905*. „International Review of Social History” Vol. III (1958), cz. 2, s. 195—219; cz. 3, s. 418—444.

⁴ Sporo na ten temat informacji — M. A. Sawieliewa, *Lenin na inostrannyh jazykach. Bibliograficzeskij ukazatel'* pod redakcją... Leningrad 1931, s. III—IV.

partii socjaldemokratycznej i uczestnikom przyszłej rewolucji. Również i w tej dziedzinie sprawy przedstawiały się niełatwo. Do recepcji myśli leninowskiej, a zwłaszcza jej triumfu w szeregach socjalistów, w tym również polskich, prowadziła bowiem droga nieprosta i najeżona wielu różnego rodzaju oporami. „Dla Lenina — pisze jeden z weteranów rewolucyjnego nurtu polskiego ruchu robotniczego, mówiąc o latach 1912—1914 w Krakowie — mieliśmy głęboki respekt, jako dla przywódcy jednego z odłamów rosyjskiej socjaldemokracji. Nie wiedzieliśmy, nie mogliśmy przewidzieć, że wśród nas żyje wódz wielkiej zwycięskiej rewolucji proletariackiej i twórca pierwszego w dziejach świata państwa socjalistycznego”⁵. Toteż zainteresowanie twórczością Lenina i stanowiskiem bolszewików koncentrowało się do 1914 r. przede wszystkim wokół sprawy będącej centralnym punktem kontrowersji ideologicznej w polskim ruchu robotniczym i socjalistycznym — ich stanowiska w kwestii niepodległości narodowej. Opublikowany anonimowo w połowie lipca 1903 r. w „Iskrze” (nr 44) artykuł Lenina *Kwestia narodowa w naszym programie*⁶ został już wkrótce przetłumaczony na język polski i wydany w Krakowie przez PPS-Proletariat jako samoistna broszura pt. *Kwestia narodowościowa w programie rosyjskiej socjalnej demokracji*⁷. Był to zatem pierwszy w języku polskim leninowski druk zwarty. Wydawcy poprzedzili tekst owego artykułu jednoakapitowym wstępem informacyjnym, na końcu zaś publikacji zamieścili swój obszerny komentarz, m. in. uwypuklający nowatorstwo leninowskiego ujęcia problemu. Artykuł ten wszedł następnie — również anonimowo — w skład wydanego w 1905 r. w Krakowie przez SDKPiL zbioru artykułów na temat sprawy polskiej⁸. Już w okresie po rewolucji 1905—1907 r. pojawiały się na łamach prasy tej partii nieliczne przekłady utworów Lenina⁹. W czasopiśmiennictwie natomiast partii socjalistycznych pozostałych dwu zaborów, mimo nieporównywalnie większych możliwości wydawniczych, nie da się odnotować ani jednej pozycji, a tym bardziej już nie wydały one żadnego utworu wielkiego twórczego kontynuatora myśli marksistowskiej w formie druku zwartego¹⁰.

Radykalna zmiana sytuacji w międzynarodowym ruchu robotniczym i światowym układzie sił, jaką przyniosła ze sobą Rewolucja Październikowa, znalazła swe

⁵ F. Łęczycki, *Mojej ankiety personalnej punkt 35*. Warszawa 1969, s. 191.

⁶ W. I. Lenin, *Dzieła* t. 6, s. 465—474.

⁷ *Kwestia narodowościowa w programie rosyjskiej socjalnej demokracji*. Kraków [1903], Wydawnictwo „Proletariatu”, ss. 20. Tekst leninowski — s. 3—9; komentarz wydawców — s. 9—20. W bibliografiach broszura ta nie została zidentyfikowana jako utwór leninowski.

⁸ *Kwestia polska a ruch socjalistyczny*. Zbiór artykułów o kwestii polskiej R. Luxemburg, K. Kautsky’ego, F. Mehringa i innych z przedmową R. Luxemburg oraz dodatkiem. Kraków 1905, Wydawnictwo SDKPiL, ss. XXX+107. Omawiany artykuł został zamieszczony pt. *Kwestia narodowościowa w naszym programie* (z „Iskry”).

⁹ N. Lenin, *Przyczynek do oceny rewolucji rosyjskiej*. „Przegląd Socjaldemokratyczny” 1908, IV, nr 2, s. 102—111; tenże, *Program rolny socjaldemokracji w rewolucji rosyjskiej (Autoreferat)*, ibidem 1908, VIII nr 6, s. 516—532; tenże, *Uwagi z powodu odpowiedzi P. Masłowa*, ibidem 1908, X/XI, nr 8/9, s. 710—717; *Sytuacja w Soc.-Dem. Partii Robotniczej Rosji i najbliższe zadania Partii*. „Gazeta Robotnicza” [SDKPiL — „rozłamowcy”] z 16.VII.1912, nr 15/16, s. 5—6; tenże, *Bolączki naszej partii (Kwestia „likwidatorska” i kwestia „narodowościowa”)*. „Pismo Dyskusyjne” 1913, VIII, nr 1, s. 21—24.

¹⁰ Na monograficzne opracowanie zasługiwałyby problem informacji i sądów o bolszewizmie, jego poglądach i działalności w prasie i wydawnictwach polskiego ruchu robotniczego trzech zaborów do 1918 r. Dotąd ukazały się na ten temat jedynie pewne przyczynki.

odbicie również i na polskim rynku wydawniczym, co zbiegło się tu w czasie z odzyskaniem niepodległości. Toteż pierwsze na ziemiach polskich książkowe wydanie leninowskiego dzieła, w którym autor był zaznaczony w nagłówku, ukazało się już w odrodzonym państwie polskim. W połowie 1919 r. pojawiła się w języku polskim stosunkowo świeża praca Lenina, napisana przezeń w ciągu sierpnia i września 1917 r. głęboko erudycyjna rozprawa *Państwo a rewolucja. Nauka marksizmu o państwie a zadania proletariatu podczas rewolucji*. Przekład był niezależny od nieco wcześniejszej radziecko-SDKPiL-owskiej edycji w języku polskim¹¹; warszawskie wydanie miało też tytuł nieco zmieniony i skrócony — *Państwo i rewolucja*¹². Trudno obecnie ustalić, a tym bardziej zrozumieć, w jaki sposób doszło do współpracy tłumacza oraz autora przedmowy i posłowia. Wprawdzie wiekiem rówieśnicy, obaj mieli wspólną przeszłość polityczną, byli na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX w. członkami II Proletariatu, a w kilka lat później znów znaleźli się razem w PPS-„Proletariat”, dalsze ich drogi zaczęły się jednak rozchodzić. Podczas gdy Hulanicki (1867-1932), pozostając poza ramami zorganizowanego ruchu robotniczego, zachował osobiście wierność ideałom młodości, Kulczycki (1866—1941) przeżył znaczną ewolucję ideową, która go w omawianym momencie doprowadziła do obozu antyrewolucyjnego i zbliżyła do pozycji Narodowego Związku Robotniczego. Chyba też odmienne intencje legły u podstaw owej wspólnej inicjatywy wydawniczej. Hulanickiemu zapewne przyświecał zamiar udostępnienia szerszemu ogółowi rozważań z zakresu fundamentalnej problematyki rewolucyjnej w ujęciu czolowego marksisty epoki. Kulczycki natomiast, również doceniając polityczne znaczenie leninowskiego utworu i zdając sobie sprawę z zainteresowania jakie wywoła, chciał temu zapobiec. Antidotum rewolucyjnej myśli miały stać się jego obszerny *Wstęp* (s. 7—29) oraz posłowie *Praktyka bolszewizmu* (s. 136—146). Przymuszczałnie te właśnie „uzupełnienia” w jakimś stopniu ułatwiły legalne wydanie książki, zamierzonego natomiast celu długofalowego nie osiągnęły. Książka bowiem spełniała przez lata rolę jednego z podstawowych marksistowskich podręczników¹³, podczas gdy życie przeszło do porządku nad polemicznymi wycieczkami dawnego autora *Historii ruchu socjalistycznego w zaborze rosyjskim*. Nigdzie nie został w książce wymieniony wydawca, przypuszczalnie byli nim Hulanicki i Kulczycki, którzy na-

¹¹ W. Iljin (N. Lenin), *Państwo i rewolucja. Nauka marksizmu o państwie i zadania proletariatu podczas rewolucji*. Część pierwsza. Przekład z rosyjskiego. Moskwa 1918, Wyd. „Trybuna” Centralnego Kom. Wykonawczego Grup Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy w Rosji, ss. 102+nlb.1. W artykule niniejszym uznano za wskazane przytoczyć w przypisach sporządzone z autopsji szczegółowe opisy bibliograficzne polskich edycji Lenina, gdyż opisy podane w istniejącej bibliografii (Ż. Kormanowa, *Materiały do bibliografii polskiego ruchu robotniczego 1918—1939*. T. 1. Druki zwarte. Warszawa 1960, s. 201—207) są miejscami niecisłe.

¹² N. Lenin (Uljanow), *Państwo i rewolucja*. Przełożył Czesław Hulanicki, wstępem i zarysem historyczno-krytycznym opatrzył Ludwik Kulczycki. Warszawa 1919, ss. 146, skład główny w księgarni F. Hoesicka, [druk] Rybicki i Sp. Przedmowa Kulczyckiego jest datowana 30.VII.1918 (s. 6), natomiast w posłowniu pióra tegoż autora (*Praktyka bolszewizmu*) jest mowa o KPRP i Radach Delegatów Robotniczych w Polsce, zatem o sprawach odnoszących się co najmniej do drugiej połowy grudnia 1918 r. *Terminus ante quem* wydania książki wyznacza nota bibliograficzna o niej — „Bibliografia Polska” 1919, VI, nr 6, s. 83.

¹³ „...wydanie było łączywie rozchwytywane i czytane, a te egzemplarze, które pamiętam z komunistycznego ruchu młodzieżowego, krążyły bez kart tytułowych i z oddartym wstępem i posłowiem”. Ż. Kormanowa, *Publikacje dzieł Lenina w języku polskim w latach 1918—1939*. „Z pola walki” 1960, nr 2, s. 65—66.

kład, wynoszący prawdopodobnie 4000 egz., oddali na skład główny do znanej księgarni sortymentowej F. Hoesicka¹⁴.

Drugim większym utworem Lenina, legalnie udostępnionym pod koniec tegoż 1919 r. polskiemu czytelnikowi, był odbiegający nieznacznie tytułem od oryginału *Imperializm, jako najnowszy etap w rozwoju kapitalizmu. Szkic popularny*¹⁵. Autorstwo zostało tym razem zaznaczone niewiele jeszcze mówiącymi szerszemu ogółowi literkami-inicjałami „W. I.”, tłumacz natomiast pozostał po dzień dzisiejszy anonimowy. Z poglądami wodza rewolucji proletariackiej można się było ówczesnie zapoznać z wydanej w tym samym mniej więcej czasie, przetłumaczonej z angielskiego broszury rosyjskiego korespondenta „Manchester Guardian” Artura Ransome *Sześć tygodni w Rosji w 1919 r.*¹⁶ Dwa jej rozdziały zawierały nieautoryzowane wypowiedzi Lenina *Wyjątki z rozmów z Leninem* (s. 67—71); *Ostatnia rozmowa z Leninem* (s. 126—129). Również i w tym przypadku tłumacz wolał pozostać nieznanym. W obu ostatnio wymienionych książkach nie podano wydawców, z dużym jednak prawdopodobieństwem można tu wskazać na KPRP. Obie też — ich nakład wynosił odpowiednio 3000 i 5000 egz.¹⁷ — były oddane na skład główny Stowarzyszeniu Spółdzielczemu „Książka” w Warszawie (z filią w Lublinie). Placówka ta, utworzona w grudniu 1918 r. a w lutym roku następnego zalegalizowana, nie miała wówczas jeszcze politycznie wykrystalizowanego oblicza — dopiero jesienią 1921 r. przejęła nad nią kierownictwo KPRP. Toteż, obawiając się strat gospodarczych na skutek ewentualnych konfiskat itp. — nie chciała tego rodzaju pozycji wydawać na własne ryzyko¹⁸.

Dalszy rozwój sytuacji politycznej w kraju, m. in. implikacje wojny polsko-rosyjskiej, uniemożliwił na pewien czas legalną publikację prac Lenina. W warunkach zaś nielegalności i represji nie mogli komuniści podjąć się wydania jego większych dzieł. Ograniczono się zatem do nielegalnego drukowania pomniejszych artykułów czy ich fragmentów, na ogół w związku z określonymi doraźnymi potrzebami politycznymi. W tych okolicznościach, w ramach zamierzonego cyklu broszur pod wspólnym tytułem *W obronie rewolucji rosyjskiej*, wydała KPRP w drugą rocznicę Rewolucji Październikowej pierwszy zeszyt tej serii wydawniczej¹⁹. Jego na-

¹⁴ Nieścisle jest twierdzenie Ż. Kormanowej, połączone z określoną aluzją, jakoby dzieło Lenina „było wydane w prywatnej, znanej z merkantylnych zasad, księgarni wydawniczej Ferdynanda Hoesicka” (*Publikacje*, s. 65). Przyjęcie na skład główny do księgarni sortymentowej jest operacją gospodarczą różną od wydania książki. Wysokość nakładu określono z danych o łącznej wysokości nakładu dwu wydań książki (6000 egz.) i nakładu wyd. II (2000 egz.). Cz. Hulanicki, *Przywódca proletariatu w świetle wyroków sądowych*. Warszawa 1931, okładka, s. 3; „Przewodnik Bibliograficzny” 1927, (VIII), ser. II, t. VIII, poz. 4358.

¹⁵ W. I. [Lenin], *Imperializm jako najnowszy etap w rozwoju kapitalizmu. Szkic popularny*. Warszawa 1919, ss. 114+V+nlb.1, skład główny w Stowarzyszeniu Spółdzielczym „Książka”; Warszawa—Lublin, druk. L. Bogusławskiego.

¹⁶ A. Ransome, *Sześć tygodni w Rosji w r. 1919*. Przekład z angielskiego. Warszawa 1919, ss. nlb. 2+IV+130, skład główny w Stowarzyszeniu Spółdzielczym „Książka”, Warszawa—Lublin, druk. L. Bogusławskiego. W *Dzielaх Lenina* opublikowany został jedynie *Wywiad udzielony korespondentowi Manchester Guardian A. Ransomowi* (t. 33, s. 414—419) z 5.XI.1922.

¹⁷ „Przewodnik Bibliograficzny” R. I, (1920), s. 174, 243. Okoliczność, iż na okładkach obu pozycji podany jest 1920 r., zaś na kartach tytułowych 1919 r., przemawia za ukazaniem się obu książek pod koniec 1919 r.

¹⁸ K. Dolindowska, *Szkic działalności „Książki” i „Tomu”* [w:] *Książka i Wiedza, przeszłość i teraźniejszość*. Warszawa 1968, s. 10—12. Por. analogiczną sytuację z wydaniem innej pozycji — L. Rudnicki, *Republika demokratyczna*. Wyd. 2. Warszawa 1954, s. 5—6.

¹⁹ *W obronie rewolucji rosyjskiej*, nr 1. Warszawa [1919], s. VI+22, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski.

kład wynosił 5000 egz. Obok zamieszczonych na czele fragmentów leninowskiego *Listu do robotników amerykańskich* z 20 sierpnia 1919 (s. 1—9), znalazły się tu H. Barbusse *Oskarżamy* (s. 11—14) oraz zamieszczone pod wspólnym tytułem *Wrażenia z Rosji* korespondencje W. T. Goode, ogłoszone w dniach 16—18 października 1919 w „Manchester Guardian” (s. 15—22). Dyskusja wewnątrzpartyjna na temat udziału w przyszłych wyborach parlamentarnych i poddania rewizji dawnego stanowiska bojkotystycznego z 1919 r. przyczyniła się do opublikowania dwu innych prac leninowskich. W wydany pod koniec 1920 r. zbiorze *Materiały w sprawie wyborów do Sejmu* zamieszczono pod tytułem *Czy mamy zasiadać w parlamentach burżuazyjnych* rozdział VII świeżo opublikowanej pracy *Dziecięca choroba „lewicowości” w komunizmie*, zaś w 1921 r. ukazał się w formie broszury artykuł *Wybory do Zgromadzenia Ustawodawczego i dyktatura proletariatu*²⁰. W 1921 r. wydano ponadto w odrębnej broszurze inauguracyjne przemówienie Lenina, wygłoszone 19 lipca 1920 na otwarciu II Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej²¹. Dotyczyło ono międzynarodowej sytuacji i zadań partii komunistycznych. Kolejna pozycja ukazała się dopiero w trzy lata później. Był nią wydany w dziesiątą rocznicę wybuchu I wojny światowej zestaw, złożony z 5 artykułów bądź fragmentów artykułów z lat owej wojny²².

W zmienionej atmosferze pierwszych kilkunastu miesięcy po zamachu majowym, w warunkach znacznego wzrostu wpływów KPP i pewnej radykalizacji szerszych kół inteligencji, partia pokusiła się o legalne wydanie prac Lenina. Latem 1927 r. ukazało się nowe wydanie *Państwa a rewolucji* w stylistycznie poprawionym przekładzie Hulanickiego. Wolne od dawnych „uzupełnień” Kulczyckiego, zostało zapatrzone w przypisy wyjaśniające²³. Pozycję tę wydała wspomniana już poprzednio Spółdzielnia Księgarska „Książka”, tak bowiem oficjalnie nazywała się zgodnie z zarejestrowanym w 1921 r. nowym statutem. Nakład tego wydania, podobnie jak poprzednio szybko wyczerpanego, wynosił 2000 egz.²⁴ Niepomyślny obrót, jaki przyjął dalszy rozwój sytuacji wewnętrznej w Polsce, represje wobec wydawnictwa „Książka”, zakończone opieczątowaniem jego lokau jesienią 1929 r. i późniejszą decyzją władz państwowych o zlikwidowaniu go, wreszcie trudności wewnątrzpartyjne związane z walką frakcyjną i dokonaną na VI Kongresie Międzynarodówki Komunistycznej zmianą linii generalnej ruchu komunistycznego w skali światowej —

²⁰ *Materiały w sprawie wyborów do Sejmu* [Część II]. Warszawa 1920, ss. 30+nlb. 1, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski. Obok wspomnianego fragmentu dzieła Lenina (s. 8—21) broszura zawierała: R. Luxemburg, *Dlaczego komuniści będą wybierali?* (s. 3—7) oraz *Parlamentaryzm a walka o Rady Robotnicze, cyrkularz Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej* (s. 22—30); N. Lenin, *Wybory do Zgromadzenia Ustawodawczego i dyktatura proletariatu*. Warszawa 1921, ss. 32, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski.

²¹ W. I. Lenin, *Sytuacja międzynarodowa a zadania Międzynarodówki Komunistycznej*. Mowa wygłoszona na pierwszym posiedzeniu 2-go Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej w lipcu 1920 roku. Warszawa 1921, ss. 18. Komunistyczna Partia Robotnicza Polski.

²² Lenin i Zinowiew, *Wojna — wojnie! Pokój chatom, wojna pałacom*. Warszawa 1924, ss. 20+nlb. 1. Biblioteczka Antymilitarystyczna nr 2. Zamieszczony tu został również artykuł G. Zinowiewa, *Pogląd internacjonalistów na obronę ojczyzny* (s. 12—14).

²³ W. I. Lenin, *Państwo a rewolucja. Nauka marksizmu o państwie a zadania proletariatu podczas rewolucji*. Przełożył Czesław Hulanicki. Wyd. 2, poprawione. Warszawa 1927, ss. 182, nakładem Spółdzielni Księgarskiej „Książka”, druk. „Rola” Jana Buriana.

²⁴ „Przewodnik Bibliograficzny” 1927, (VIII), ser. II, t. VIII, poz. 4358.

wszystkie te momenty łącznie sprawiły, iż w ciągu najbliższych kilku lat nie ukazały się w Polsce żadne, zarówno legalne jak i nielegalne edycje utworów Lenina.

Największa leninowska impreza wydawnicza w międzywojennej Polsce przypada na pierwszą połowę lat trzydziestych. Było nią wydanie wyboru pism Lenina, obliczone na sześć grubych tomów. Jakkolwiek na miejsce „Książki” KPP powołała już w styczniu 1931 r. do życia w Warszawie formalnie prywatne wydawnictwo „Tom”, połączone z księgarnią sortymentową²⁵, wydawnictwo pism Lenina — ze względu na jego jednoznaczny wymowę polityczną — postanowiono zrealizować odrębnie. Rolę edytora prywatnego i anonimowego przyjęła na siebie znana od lat działaczka rewolucyjna na polu oświatowo-kulturalnym i literatka Antonina Sokolicz-Merkłowa²⁶, nakład zaś oddano na skład główny do dużej instytucji księgarskiej, Domu Książki Polskiej. Realizacji pierwszych tomów edycji przyjął w pewnym stopniu atmosfera, krótkotrwała zresztą, jaka zapanowała w kołach rządowych w związku ze zbliżeniem polsko-radzieckim i zawartym w lipcu 1932 r. paktem nie-agresji między obu państwami. Zezwolono wówczas, czy nawet zainspirowano w ramach gestów kurtuazyjnych w stosunku do ZSRR np. na wydanie szeregu utworów radzieckiej literatury pięknej. Toteż tom pierwszy *Dzieł wybranych* ukazał się w czerwcu 1932 r., zaś drugi w lutym roku następnego. Na dalsze tomy wypadło już znacznie dłużej czekać. Obie części trzeciego wyszły dopiero w marcu i wrześniu 1935 r., tom czwarty — w pierwszych dniach stycznia 1936 r.²⁷ Zapowiedziane dwa dalsze tomy w ogóle już nie ujrzały światła dziennego. Przepuszczalnie wpłynęła na to sytuacja polityczna w Polsce, chociaż pewną rolę mogły w tym odegrać również wiadome wydarzenia w międzynarodowym i polskim ruchu komunistycznym w drugiej połowie lat trzydziestych. Teksty omawianej edycji przetłumaczono — jak o tym informowała adnotacja wydawnicza — z rosyjskiego drugiego wydania dzieł Lenina z 1930 r. Stąd też w zasadzie pochodziły również i przypisy, częściowo zresztą rozbudowane. W opublikowanych czterech tomach był dobór tekstów i przypisów — z minimalnymi tylko zmianami — identyczny z analogicznymi tomami 12-tomowego wyboru dzieł, jaki w języku polskim zaczął się od 1935 r. ukazywać w Moskwie pod redakcją Zofii Dzierżyńskiej²⁸.

W grudniu 1932 r. wyszła nakładem stołecznego wydawnictwa „Nowa Era” w przekładzie Mieczysława Lipskiego (pseudonim?) *Dziecięca choroba lewicowości*²⁹. Wydany w 1934 r. *Imperializm a gospodarka światowa* N. Bucharina był poprzedzony przedmową Lenina z grudnia 1915 r.³⁰ W maju 1936 r. wydał we Lwowie właściciel drobnego wydawnictwa „Myśl i Wiedza” artykuł Lenina o Marksie w przekładzie J. Kosteckiej. Chyba *signum temporis* było, iż znów jak przed kil-

²⁵ Dolindowska, op. cit. s. 24.

²⁶ S. Maciuszko, „Książka” i „Tom”. „Księgarz” 1958, nr 17/18, s. 348.

²⁷ W. I. Lenin, *Dzieła wybrane*, t. I (1894—1899). Warszawa 1932, ss. 388; t. II (1900—1904), Warszawa 1933, ss. 549; t. III (1905—1907), cz. 1, ss. 322+nlb. 2; cz. II, ss. 287+nlb. 6, Warszawa 1935; t. IV (1908—1914), Warszawa 1936, ss. 475+nlb. 3. Skład główny „Dom Książki Polskiej”, druk. „Monolit”. Dane o datach wyjścia z druku i wysokości nakładu — „Urzędowy wykaz druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej” (UWD) 25.VI.1932, nr 23, poz. 4593, 4.II.1933, nr 4, poz. 350, 23.III.1935, nr 11, poz. 2031, 21.IX.1935, nr 36/37, poz. 8226, 18.I.1936, nr 3, poz. 505.

²⁸ W. I. Lenin, *Dzieła wybrane w dwunastu tomach*. Moskwa 1935—1941. Ukazały się tomy I—V i VII.

²⁹ W. I. Lenin, *Dziecięca choroba „lewicowości”*. Tłumaczył Mieczysław Lipski. Z przedmową Lwa Trockiego. Warszawa 1933 (antydat., 1932) „Nowa Era”, ss. nlb. 4+IX+148+nlb. 1, druk. „Floryda”. Antydatacja — UWD, 24.XII.1932, nr 48, poz. 9710.

³⁰ N. Bucharin, *Imperializm a gospodarka światowa*. Przekład Jerzego Kamińskiego. Warszawa 1934, ss. 225+nlb. 2. „Przedmowa W. I. Lenina” — s. 5—12.

kunastu latami autor został oznaczony literami-inicjałami „W. I.”, które jednak obecnie były zrozumiałe dla znacznie szerszego kręgu czytelniczego³¹. Ta skromna broszura zamknęła też ciąg leninowskich publikacji w Drugiej Rzeczypospolitej.

Skromna była zatem materialna baza upowszechnienia myśli leninowskiej w Polsce dwudziestolecia międzywojennego. Wśród pozycji, jakie wówczas wyszły drukiem w kraju zabrakło wielu podstawowych prac wodza rewolucji proletariackiej, te zaś, które się ukazały miały niezmiernie niskie nakłady. W pewnym, niedużym zresztą, stopniu lukę tę zapełniały radzieckie edycje książkowe czy broszurkowe poszczególnych utworów Lenina w języku polskim³². Czołówka intelektualna polskiej lewicy rewolucyjnej zaznajamiała się z całym bogactwem myśli wielkiego teoretyka i przywódcy proletariatu ze znacznie kompletniejszych wydań obcojęzycznych, przede wszystkim rosyjskich i niemieckich.

³¹ W. I., *Karol Marks, Życie i dzieło*. Lwów 1935. Nakładem Wydawnictwa „Myśl i Wiedza”, ss. 21+mlb.2. Dane o tłumaczu i wydawcy — UWD 10/16.V.1936 nr 20, poz. 4238, tamże rozszyfrowane inicjały.

³² W pierwszych latach powojennych ukształtował się również w Wiedniu polski komunistyczny ośrodek wydawniczy, skupiający się wokół czasopisma „Świt”. Polskiej literaturze rewolucyjnej przyswoił on jednak zaledwie jedną pozycję Lenina, jego przemówienie z 19.VII.1920 na II Kongresie MK. — *Przemówienie Lenina na pierwszym posiedzeniu II Kongresu Trzeciej Międzynarodówki*. Wiedeń 1920, Wydawnictwo „Świtu” nr 12, ss. 19.